

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. Проаналізовано поняття спрощеної системи оподаткування та її вплив на ринкову економіку. Розглянуто стадії формування, історію оподаткування суб'єктів малого бізнесу, а також розроблено пропозиції щодо покращення існуючої системи оподаткування цих суб'єктів.

Аннотация. Проанализировано понятие упрощенной системы налогообложения и ее влияние на рыночную экономику. Рассмотрены стадии формирования, история налогообложения субъектов малого бизнеса, а также разработаны предложения по улучшению существующей системы налогообложения этих субъектов.

Annotation. The article analyzes the concept of a simplified tax system and the impact of the system on the market economy. The stages of formation, the history of taxation of small business are considered and proposals to improve the existing system of taxation of these entities are provided.

Ключові слова: спрощена система оподаткування, єдиний податок, податкові ставки, підприємці.

Значення малого бізнесу в ринковій економіці дуже велике. Без малого бізнесу ринкова економіка ні функціонувати, ні розвиватися не в змозі. Становлення і розвиток його – одна з основних проблем економіки. Обрана тема є актуальною, тому що система спрощеного оподаткування – основний провідник державних інтересів у ході регулювання економіки, формування доходів бюджету, обмеження зростання цін і гальмування інфляції.

Сформована економічна обстановка підриває стимули до підприємницької діяльності, що тільки і можуть привести до утворення ринкової економіки. Зрозуміло, що в сьогоденній економічній ситуації однієї ініціативи, що йде від малих підприємств, недостатньо. Повинна бути могутня державна підтримка малих підприємств. Тільки правильні кроки в сфері економічних реформ можуть привести до розвитку малого бізнесу і ринкової економіки в цілому.

Таким чином, метою даної статті є дослідження механізму функціонування оподаткування підприємств малого бізнесу, становлення спрощеної системи оподаткування та послідовність утворення податкових ставок.

Питання, пов'язані з розвитком та вдосконаленням спрощеної системи оподаткування, останніми роками перебувають у центрі уваги науковців, працівників органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, фінансових органів, досліджуються у працях таких вчених-економістів, як: К. Бодо, П. Друкер, Ж.-Б. Сей, Р. Кантільон, Дж. Кейнс, І. Кірцнер, Дж. Кларк, Ф. Найт, Л. Мізес, Д. Рікардо, А. Сміт.

Податки – обов'язкові платежі, що стягуються з юридичних та фізичних осіб до бюджету відповідного рівня в порядку і на умовах, визначених законодавством України [1].

Збори (обов'язкові платежі) – обов'язкові платежі фізичних та юридичних осіб за послуги, надані їм державними органами.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених Податковим кодексом України, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Суб'єкти господарювання, фізичні особи-підприємці, які застосовують спрощену систему оподаткування (далі – єдинники), обліку та звітності поділяються на такі групи платників єдиного податку:

перша група – фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 150 000 гривень;

друга група – фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих працівників, або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб; обсяг доходу не перевищує 1 000 000 гривень;

третья група – фізичні особи-підприємці, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 20 осіб; обсяг доходу не перевищує 3 000 000 гривень;

п'ята група – фізичні особи-підприємці, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена; обсяг доходу не перевищує 20 000 000 гривень [1, ст. 293] .

Першими нормативними документами, що регулювали діяльність підприємств за спрощеними системами обліку, оподаткування і звітності, стали Указ Президента "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності" і Закон України "Про фіксований сільськогосподарський податок", що набули чинності з 1 січня 1999 року. Єдиний податок введено з 1 січня 1999 року відповідно до Указу Президента України від 3 липня 1998 року "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" у зв'язку із запровадженням спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва [2].

Упровадження даних законодавчих актів сприяло розвитку й оптимізації діяльності як малого бізнесу, так і сільськогосподарських підприємств. Замість багатьох податків сплачувався 1 або 2, розрахунок сум до сплати мав чіткий механізм і був простим для застосування, значно зменшилась кількість звітів, які необхідно було подавати контролюючим органам.

Сплата єдиного податку відбувалась щомісячно. Юридичні особи самостійно обирали одну з двох ставок оподаткування: 6 % (при сплаті ПДВ) або 10 % (без сплати ПДВ). Відсотки нараховувались на суму коштів, яка була отримана за звітний місяць на розрахунковий рахунок підприємства або в касу за реалізовану продукцію власного виробництва. Фізичні особи-підприємці, що перебували на єдиному податку, сплачували лише від 20 до 200 гривень щомісячно (залежно від виду діяльності) на рахунки Держказначейства, звідки сума розподілялась між місцевим бюджетом (43 %), Пенсійним фондом (42 %) і на обов'язкове соціальне страхування (15 %). Якщо підприємець використовував найману працю або участь у діяльності брали члени його сім'ї, то сума єдиного податку зростала на 50 % за кожну особу. Для юридичних осіб розподіл сум податку був дещо іншим: місцевий бюджет (23 %), державний бюджет (20 %), Пенсійний фонд (42 %) і на обов'язкове соціальне страхування (15 %).

Однак згодом ця діюча система почала втрачати свою ефективність і доцільність. Було це зумовлено як бажанням державних органів збільшити наповнення бюджетів і інших фондів, так і бажанням суб'єктів господарювання мінімізувати свої суми податків до сплати.

Часто виникали ситуації, коли, розвиваючи свою діяльність, суб'єкт господарювання протягом року набирав суму валового доходу, яка практично дорівнювала максимальній. Керівництво у такому випадку мало прийняти рішення з 3-х можливих варіантів:

працювати далі, а при перевищенні суми максимально допустимого доходу перейти на загальну систему оподаткування, щоб викликало збільшення як кількості звітів, що подавались, так і сум податків, які необхідно було б сплачувати в такому випадку;

призупинити діяльність задля уникнення переходу на загальну систему оподаткування. Це, в свою чергу, викликало б зменшення кількості замовлень і розрив існуючих налагоджених взаємозв'язків з іншими діючими контрагентами, а також втрата своєї частини ринку і клієнтів;

розробка і впровадження в дію схеми діяльності, яка б дозволяла залишатись платником єдиного податку, але, в той же час, і давала б змогу перевищити встановлений Указом Президента ліміт валового доходу для суб'єкта малого бізнесу [4].

Прикладом такої схеми є створення і реєстрація платником єдиного податку нового суб'єкта господарської діяльності, через якого проводилось би оформлення операцій, суми яких перевищували допустиму межу валового доходу. Таким чином, бюджети різних рівнів недотримували значні суми надходжень.

І платники єдиного податку, і представники різних бюджетів та фондів були незадоволені деякими існуючими становищами спрощеної системи. Так, суб'єкти малого бізнесу вимагали збільшення максимального розміру річного валового доходу для платника.

Податкова, в свою чергу, звертала увагу на те, що переходом на сплату єдиного податку деякі суб'єкти намагаються ухилитись від сплати податків або принаймні зменшити їх розміри. Окрім того більше 10 років залишались незмінними фіксовані розміри сум єдиного податку для фізичних осіб – за цей час вони морально застаріли і перестали відповідати сучасним вимогам.

Зміни були необхідні і почались із упровадженням у дію в середині 2010 року Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування". Згідно з ним суб'єкти малого бізнесу зобов'язувались додатково (крім сплати єдиного податку) нараховувати і сплачувати суми за єдиним соціальним внеском (ЄСВ) до Пенсійного фонду. Підприємці за себе і членів сім'ї, які брали участь у діяльності, сплачували від 34,7 до 38,11 % мінімальної заробітної плати щомісячно залежно від кількості видів страхування, за які проводилась оплата. Юридичні особи і підприємці за найманих працівників сплачували як і не платники єдиного податку на загальних підставах: від 36,76 % до 49,7 % від заробітної плати працівника залежно від групи ризику діяльності суб'єкта господарювання [5].

У зв'язку з цим підприємці сплачували єдиного податку лише 43 % від суми, оскільки частка, що мала бути сплачена як внески до Пенсійного фонду і Фонду соціального страхування, включалась до сум, перерахованих за ЄСВ.

Таким чином, суми коштів, які доводилось сплачувати платникам єдиного податку до бюджетів і фондів різного рівня, суттєво зросли (власне розмір єдиного податку становив приблизно лише четверту частину від усієї суми до сплати).

Згодом під час розробки проекту Податкового Кодексу суб'єкти малого бізнесу мали бути ще більш обмежені у своїй діяльності.

Планувалось юридичним особам взагалі заборонити бути платниками єдиного податку, для фізичних осіб вводились суттєві обмеження за видами діяльності, якими мав право займатись підприємець – по суті виходило, що єдинниками могли бути лише фізичні особи, що займаються роздрібною торгівлею (згідно з проектом було заборонено займатись оптовою торгівлею, однак визначення "оптової торгівлі" так наведено і не було), зменшувались максимальні річні суми доходу тощо.

Зустрівши суттєвий опір суб'єктів малого бізнесу, розробники Податкового Кодексу були змушені відправити даний розділ на доопрацювання, а сам Кодекс прийняти без нього. Працювати єдинники продовжували за законодавством, що діяло і раніше. Проте суттєво обмежити діяльність платників єдиного податку даним документом все ж змогли. Згідно з пп. 139.1.12 ПКУ заборонялось відносити на податкові витрати вартість придбаних у єдинників товарів (робіт, послуг). Тобто, продовжуючи і далі працювати з єдинниками, підприємства зіштовхувались з ситуацією значного зростання податкового навантаження у зв'язку зі збільшення суми прибутку підприємства до оподаткування. Це не могло не відобразитись на роботі суб'єктів малого бізнесу – відбувалось значне зменшення об'ємів їх діяльності. Однак при затвердженні розділу ПКУ, що стосується спрощеної системи обліку, оподаткування та звітності більшість зазначених проблем були вирішені [3]:

- 1) був відмінений пункт, що забороняв включати до складу податкових витрат суми придбаного у єдинників;
- 2) юридичні особи мали право і надалі бути платниками єдиного податку, при чому зменшили ставки (3 % + ПДВ і 5 %) і збільшили максимально допустиму суму річного доходу (5 000 000 гривень);
- 3) фізичні особи ділились на 3 групи (залежно від об'ємів діяльності, видів діяльності і чисельності працівників), ставки податку для 1, 2 груп прив'язувались вже до мінімальної заробітної плати, що дозволяло їм бути більш гнучкішими і реальнішими;
- 4) для фізичних осіб також збільшили максимально допустимі суми річного доходу і чисельності працівників – 3 000 000 гривень і 20 осіб відповідно (для 3-ї групи);
- 5) свідоцтво платника єдиного податку стало безстроковим (раніше його необхідно було щороку поновлювати);
- 6) суми єдиного податку повністю сплачуються до місцевого бюджету, що зумовлює до більш тісної і якіснішої співпраці між місцевими законодавцями і підприємцями.

Однак вагомим недоліком затверджених положень для фізичних осіб-підприємців стало те, що для 1 і 2 груп було обмежено види діяльності, якими їм можна займатись. Окрім того було обмежено коло підприємців-єдинників, які мають право здійснювати розрахунки з юридичними особами (ця заборона стосувалась підприємців 1-ї групи).

Серед основних мінусів також слід зазначити і те, що єдиний податок так і залишився "не єдиним", оскільки і надалі продовжується окрема сплата внесків за єдиним соціальним страхуванням до Пенсійного фонду. Окрім значних сум до сплати до Пенсійного фонду підприємці вимушені складати і подавати додаткові звіти, що також ускладнює ведення обліку.

З 1 січня 2012 року набув чинності Закон України від 04.11.11 № 4014-VI "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності", який суттєво змінив для фізичних осіб-підприємців – єдинників – порядок провадження діяльності та сплати податків. Цей Закон включає у розділ XIV Податкового кодексу України (далі — ПКУ) главу 1 "Спрощена система оподаткування, обліку та звітності", тобто спрощене оподаткування буде регламентуватися ПКУ, а не окремим законодавством. У зв'язку з набранням чинності Законом № 4014 відповідно до пункту 4 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України припиняється дія Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727/98 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва".

Сьогодні провідну роль у створенні ефективного недержавного сектору відіграє малий бізнес. Саме малі і середні підприємства, різні комерційні структури, що належать до сфери малого бізнесу, беруть на себе ризик і працюють згідно з новими вимогами, що висуваються до ефективності. Створення широкої мережі малих підприємств у всіх галузях господарства сприятиме демонополізації та розвитку конкуренції. Але такий бажаний розвиток сектору малого бізнесу наштовхується на безліч перепон.

Розвиток малого бізнесу для держави є вигідним багатьма чинниками, а саме: формуванням середнього класу, зростанням економічної активності населення, створенням нових робочих місць, розробкою нововведень та ін.

Держава повинна забезпечити спрощення законодавства, визначити права та обов'язки суб'єктів малого підприємництва, межі втручання місцевих органів у діяльність фірми, крім використання нормативів прямої дії для функціонування суб'єктів малого бізнесу через митну, податкову, грошово-кредитну, зовнішньоекономічну систему, а також за допомогою інших заходів макроекономічного характеру.

Наук. керієн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. 2. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва : Указ Президента України № 727/98 від 3 липня 1998 року (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.infodisk.com.ua. 3. Воронов М. П. Державне регулювання розвитку та підтримки малого та середнього підприємства: досвід України та ЄС / М. П. Воронов, І. В. Дихнич // Статистика України. – 2011. – № 2. – С. 88–92. 4. Про державну підтримку малого підприємництва : Закон України № 2063-III від 19 жовтня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>. 5. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 року № 2464-VI // ВВР. – 2010. – № 7. 6. Бутенко А. І. Підвищення ефективності державної підтримки підприємництва на регіональному рівні (стан, напрямки, шляхи вирішення) : монографія / А. І. Бутенко, І. М. Сараєва, О. В. Усатов. – Одеса : Пальміра, 2010. – 140 с.